

of the legal values of society. The logical continuation of awareness of human civil liability for certain social processes is making her own citizenship and evaluation of events taking place in society. Citizenship is the cornerstone of human social action.

Key words: *civic responsibility, legal society, civic competence, citizenship.*

УДК 340.12+1:316.3

I. I. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

ІНТЕГРАТИВНЕ ПРАВОРОЗУМІННЯ В КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ОСЯГНЕННЯ ПРАВА

Статтю присвячено аналізу розвитку філософсько-правової рефлексії в умовах кризи раціоналістичної парадигми та появи неklasичних типів праворозуміння. Визначені тенденції розвитку класичних та неklasичних теорій у контексті кореляції між типами раціональності, типами праворозуміння та відповідної їм методології. Показаний евристичний потенціал інтегративного праворозуміння, обумовленого феноменологічною методологією дослідження права.

Ключові слова: *класичні і неklasичні типи праворозуміння, інтегральна концепція права, феноменологія.*

Актуальність проблеми. Юриспруденція належить до вельми консервативної царини наукового знання і доволі рідко підпадає під радикальні зміни. Це пов'язано з тим, що наслідки модернізації теорії права у вигляді змін законодавчої бази та процедур практики можуть не тільки позитивно вплинути на стан правопорядку в суспільстві. У такому контексті консерватизм теорії права виявляється формою захисту правових норм та цінностей від непередбачених і навіть руйнівних наслідків.

Однак наприкінці XIX ст. вплив соціально-культурних та загальнонаукових змін на теорію права обернувся необхідністю вирішення питання евристичної цінності класичних типів праворозуміння. Унаслідок цього на початку XX ст. правознавчі теорія та методологія збагатилися соціологічним, аналітичним та психологічним підходами, що не завжди сполучаються з базовими принципами класичної наукової раціональності [1, с. 14–19].

З іншого боку, докорінні зміни у парадигматиці наукового знання спричинили коригування в уявленнях про його раціональність. Як наслідок, класичні правові теорії втратили свою «однорідність», що, у свою чергу, дало поштовх для розвитку неklasичних концепцій права.

Перед сучасною соціальною філософією та філософією права стоїть серйозне наукове завдання — висловити мовою методології зростання взаємообумовлених взаємодій між різними суб'єктами, фрагментами та аспектами буття. Без цього неможливе відтворення зв'язків між поколіннями, різними культурами, природними та соціальними системами. Картина світу, створювана сучасним суспільствознавством, виявляється крізь призму трансформації логіко-методологічних схем, а методологічні трансформації дозволяють чіткіше охарактеризувати важливі тенденції відтворення й розвитку форм суспільного буття.

Аналіз наукових публікацій з обраної теми свідчить про наявність своєрідного ренесансу гуманізму, пов'язаного з тим, що людина (особистість) стає метою правових досліджень. Дослідження проблеми соціально-правової цінності особистості поступово витісняють наукові публікації, в яких особистість виключається з правової дійсності або у редукованому вигляді виявляється в аспекті правового існування суб'єкта. Результатом оновленого праворозуміння став, зокрема, розвиток суб'єктивного права (питання правових інтересів, цілей, засобів та стимулів у праві та правовій політиці тощо) [2–4; 6; 7; 10; 11].

Ще одним свідченням оновлення теорії та методології права можна вважати пошук у наукових публікаціях ключової категорії, що містить усі аспекти феномену права. Зокрема, як гранично онтологічні категорії пропонуються поняття «правове життя», «правова комунікація», «правовий діалог», «правотворчість». У таких публікаціях спостерігається збагачення нормативного, діяльнісного та аксіологічного підходів ідеями філософської феноменології, екзистенціалізму та герменевтики.

Метою статті є розгляд евристичних можливостей інтегральної концепції праворозуміння в контексті феноменологічного осягнення права.

60–70-ті рр. минулого століття стали часом вимог оновлення методології права, що ззовні активно підтримувалось філософською рефлексією в межах критичної теорії суспільства (М. Хоркхаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе). Реакцією на кризову ситуацію у класичному правознавстві став «Рух за критичне дослідження», заснований на принципах радикальної критики класичних теорій та доктрин, що, на думку його учасників, в умовах ускладнення соціального життя були приречені на поверхневі судження та умоводи [2, с. 63].

Слід визнати, що класичне правознавство з його визначенням права як форми раціоналізації суспільства дедалі частіше ставало ненадійним засобом пояснення проблем сучасного суспільства. У зв'язку з цим Н. Луман констатує, що будь-яка методологічна схема має не підганятись під існуючі суспільні тенденції, а відповідати їм. Результатом же невідповідності

колишніх теоретичних настанов сучасним реаліям стають разюча неправильна орієнтація самоспостережень і значний ступінь неузгодженості [3, с. 194].

Технологічні зміни, притаманні новій історичній епосі, викликали суттєві зміни у сприйнятті правової реальності. Це стосується передусім природи публічної участі у праві, що проявляється у розширенні вільної сфери обговорення права та правових рішень, в активній трансформації сфери захисту приватного життя індивіда, особливо у частині захисту від можливості згубного використання та отримання інформації тощо.

Слід також зазначити, що вагомий внесок у становлення неklasичної теорії права зроблений радянською й особливо пострадянською наукою. Так, у пострадянській юриспруденції розвиток висловленої раніше ідеї багатоаспектного підходу до права вилився в дискусію з проблем праворозуміння. З одного боку, це було спричинено методологічним вакуумом, що утворився внаслідок критики марксистсько-ленінської філософії. З другого боку, гостро відчувалась незатребуваність у сучасних умовах універсальних уявлень про право, претензій на їхню повноту та просвітницько-перетворювальну місію.

Наступна тенденція у парадигмальних змінах соціального пізнання визначається прагненням правознавців встановити кореляцію між типами раціональності, типами праворозуміння та відповідної їм методології. Так, класичний тип наукової раціональності сформував три головні теоретичні варіанти праворозуміння та відповідну їм методологію — позитивізм, юс-натуралізм та соціологізм. Некласичний тип раціональності пов'язаний із розвитком інтегративного типу праворозуміння. Постнеklasична раціональність передбачає конкретизацію інтегративного праворозуміння з використанням можливостей синергетики, герменевтики та комунікативної теорії.

Інноваційними можна вважати дослідження, в яких критикується суперечка про те, який саме з класичних типів розуміння права вважати найвірнішим та в яких пропонується виробити певну синтетичну теорію. Прикладом такого куту зору є діалогічна концепція права І. Честнова, в якій автор пропонує розглядати право в єдності філософського, соціологічного та культурно-історичного критеріїв [4, с. 45–51]. Необхідність такого підходу продиктована як складністю самого права, так і взаємообумовленістю критеріїв та принципів класичного, неklasичного та постнеklasичного типів раціональності. Так, класична раціональність корелює з філософією права Нового часу, зміст якої склали суперечки між прибічниками природного права та юридичного позитивізму. У ХІХ ст. філософію права заміщає неklasична раціональність, що спирається на досвідне знання та цінність життя як такого. Саме у той час виникає соціологія права з домінуванням

у ній соціологічного критерію, що виявляє вплив соціальних факторів на розвиток права. Із середини ХХ ст. формується третій тип раціональності — соціокультурний, з акцентами на діалогізмі, конвенціональності та антропологізмі. Саме тому діалогічна концепція права може містити конгломерат найпопулярніших філософських течій та множину даних, отриманих у галузі антропології, етнології та історії права.

Вельми продуктивною слід вважати також і концепцію С. Максимова, який стверджує, що історичні типи праворозуміння не втрачають з часом своєї актуальності, а навпаки, будучи різними способами осмислення правової реальності, вони взаємозбагачують одне одного й розвиваються за рахунок асиміляції нових методів природничо-наукового та соціально-гуманітарного знання. Автор пропонує поєднану класифікацію, до складу якої входять класичний та некласичний позитивізм, класичне та некласичне природне право, класичний та некласичний соціологічний підхід.

Поширення принципів некласичної раціональності на теорію права слід вважати однією із засад сучасних версій інтегративного праворозуміння. Розвиток цього типу розуміння права вилився у стійку тенденцію межі ХХ–ХХІ ст. Слід також наголосити, що ступінь її актуальності суттєво зростає на перехідних етапах від класичної до некласичної, а також від некласичної до постнекласичної теорії та методології права.

Початок розвитку інтегративного праворозуміння припадає на межу ХІХ–ХХ ст. Саме тоді теорії природного права та юридичного позитивізму відчували на собі синтезуючий вплив з боку соціологічних теорій права. Наступний етап розвитку інтегративного розуміння права був обумовлений боротьбою проти домінування в західноєвропейській науці настанов позитивізму, біхевіоризму та психологізму, початком якої стала феноменологія Е. Гуссерля. Сучасний інтерес до теорій інтегративного розуміння права пов'язаний передусім із наслідками кризи класичної раціональності (зокрема, з відсутністю ефективної теорії та методології соціального пізнання), новими викликами правової дійсності, переосмисленням цінностей правової культури внаслідок широких дискусій з проблем правосуб'єктності, взаємовідносин держави та суспільства, законності та правопорядку.

З-поміж суттєвих завдань, що постали перед інтегративним праворозумінням, чітко вимальовується феноменологічна проблема визначення предметного смислу права. Осягнення його є своєрідним горизонтом або аспектом освоєння предмета через зміни залежно від рухливості інтенцій свідомості. Тому у феноменологічному дослідженні предмет інтегративного розуміння визначається як смисловий конфігурат, у якому результати теоретичного пізнання правової реальності співвіднесені із загальнозрозумілими принципами її духовно-практичного освоєння. На думку правників,

прибічників інтегративного розуміння права, його предмет має фіксувати межі й визначати специфікації права. Для них важливе науково-об'єктивістське дослідження, пошук вихідної засади та центрального аспекту правового об'єкта.

Значний потенціал сучасних доробок у галузі концептуалізації інтегративного праворозуміння можна звести до таких типологічних положень: 1) інтегративне праворозуміння покликане дати універсальне визначення права, що є компіляцією різних методологічних підходів (В. Бабаєв); 2) інтегративне праворозуміння має стати результатом синтезу методології права з природничими, технічними та суспільними науками (Д. Керимов); 3) інтегративне праворозуміння має стати результатом створення інтегральної юриспруденції, покликаної дати оцінку перспективним напрямом правознавства, здолати роз'єднаність розділів юридичного знання та впорядкувати найефективніші засоби залучення до нього (Г. Графський).

Слід зазначити, що наведені точки зору являють собою можливі моделі інтегративного праворозуміння, проте не варіанти визначень його предмета. Специфіка інтегративного праворозуміння передбачає перегляд не тільки традиційних уявлень про право, а й принципів правової методології. Це, у свою чергу, потребує рефлексивної позиції та ракурсу бачення цієї проблеми, в рамках якої юснатуралізм, позитивізм та соціологізм будуть введені у неklasичну методологічну програму як різні інтерпретації права.

Позиція синтезу загальних для всіх типів традиційного праворозуміння принципів дає можливість вирішити зазначену проблему. Так, у діалогічній концепції І. Честнова виявляються такі суттєві положення.

Перший принцип – принцип об'єктивізму — втілюється у пізнавальній настанові на розуміння права як об'єктивно існуючого феномену. Для всіх типів праворозуміння об'єктивність має єдину засаду — люди застать право у готовому вигляді й зобов'язані узгоджувати свою поведінку з його вимогами та нормами. Наслідком такої метаюридичної підвалини стають правові аксіоми: розумність абстрактної («універсальної») людини, «природа речей», а також самоочевидні права людини чи гіпотетична «основна норма» [5].

Другий принцип — принцип раціональності — додає до принципу об'єктивності ідею причинної обумовленості права як втілення світового розуму, світової гармонії. Право оголошується раціональним у «кінцевому рахунку», а також вважається проявом діалектики випадкового та необхідного [5].

Третій принцип — принцип фундаменталізму — проявляється у спробі зняти всі протиріччя та побудувати універсальну, замкнену (відособлену) аподиктичну систему знань. Саме такий принцип визначає наукову спроможність юриспруденції та її соціальний статус у суспільстві. Зазначимо,

що можливість побудови аподиктичної системи знань з часів Аристотеля заснована на онтологічному припущенні наявності у складі сушого всезагальних та достовірних начал. Тому пізнання предмета фактично означало не дослідження його як невідомого об'єкта, а вияв таких начал як готового знання.

Принцип стабільності, на думку І. Честнова, відіграє об'єднуючу роль з-поміж традиційних типів праворозуміння. Так, для юридичного позитивізму питання про зміну права завжди пов'язане з питанням про смисл діяльності законодавця, а отже, виходить за рамки юридичних питань. Теорія природного права також не відповідає на питання про динаміку права, оскільки визначає право виходячи з ідеальних уявлень про мораль, природу людини, її екзистенцію, що перебувають у сталому стані.

Соціологія права, як зауважує І. Честнов, виносить за дужки зміни у суспільстві та обмежуються лише «вивченням впливу права на фіксовані параметри суспільства...» [5].

Наступний принцип — принцип монізму — корениться у властивому для кожного типу праворозуміння метафізичному принципі передзаданості соціальної реальності. Причому якщо природно-правові концепції традиційно розвиваються у рамках такого домінуючого стану, то легістські теорії, декларуючи антиметафізичну спрямованість, насправді включають її до схем дедуктивної процедури оформлення юридичної практики. Так, наприклад, для вирішення протиріччя між християнською максимою, що забороняє застосування сили у відповідь на зло, та давньоримськими джерелами права з нормою, що дозволяє застосовувати силу для відбиття сили, середньовічні схоласти спирались виключно на логічні засоби [6, с. 139–141]. Зняття даної суперечності відбулося шляхом запровадження більш широкій підстави, що формулюється як принцип виправдання обмеженого застосування сили. У результаті і засіб висування правової колізії, і метод її нормативної регуляції стають формами незворотного розвитку й поширення духу універсальної нормативності.

Історія розвитку права свідчить про взаємопроникнення ідей юридичного позитивізму та природного права. Так, наприклад, одним із найважливіших моментів розвитку природного права слід вважати конституційне закріплення низкою держав концепції прав людини. Крім того, ускладнення форм соціальної діяльності, розростання конфліктогенності міжнародних відносин поставили на порядок денний питання про створення певної вищої системи правосуддя, що керується вимогами справедливості, миру та процвітання людства. У свою чергу, позитивне право освоює сфери соціального життя, які традиційно регулювались нормами моралі та були прерогати-

вою природного права. Наприклад, такі проблеми, як соціальні гарантії для осіб дитячого та похилого віку, соматичні права, право евтаназії тощо.

Таким чином, навряд чи з повною впевненістю можна говорити зараз про існування альтернативних концепцій. Зміст права формується в процесі осмислення проблем соціального відповідно до перерахованих типів праворозуміння. Принципи та результати такого осмислення втілюються в уявленнях про належне, які згодом або формалізуються і стають, наприклад, правовими нормами, або зберігають статус моральних вимог. Слід підкреслити, що такі наслідки належать до всієї потенційно нескінченної множини конкретних явищ правового життя, але вкорінені у даностях соціальної реальності.

Визнання обумовленості права соціальною реальністю привело на початку ХХ ст. до виникнення соціологізму як нового методу праворозуміння. Визначаючи його сутність, Н. Алексєєв зазначає: «Під соціологізмом ми розуміємо той рід емпіричного знання, який не обмежується простим описом та систематизацією історично обумовлених форм права, а прагне до досягнення їхніх функцій» [7, с. 24]. До середини ХХ ст. застосування соціологічного підходу спричинило виникнення нового напрямку у правознавстві — соціології права. Головною потребою соціологічних теорій є прагнення вивчати право не як відірвану від повсякденного життя систему правових норм та понять, а як діючий правопорядок. Так, Р. Ієринг, критикуючи традиційний поділ права на об'єктивне (абстрактне) та суб'єктивне (конкретне), наполягав на тому, що такий розподіл, навіть за певних діалектичних обмовок, позбавлений змісту. «Суть права є практичне здійснення. Правова норма, що ніколи не отримувала такого здійснення або знову його втратила, не може претендувати на таке найменування: вона стала історичною пружиною у механізмі права, яка не бере участі в його роботі і яку можна скасувати без будь-якої зміни...» [8, с. 38].

Слід також зазначити, що при дослідженні механізмів зв'язку суспільства та права юристам-соціологам важко утримуватись у встановлених рамках. Так, зокрема, вчення про солідарність Л. Дюгі, вчення про право як соціальну цінність Р. Паунда або вчення про право як форму організації громадських спілок Е. Ерліха у своєму фундаменті так само є метафізичними, як і теорії, які вони критикують. Дійсно, усвідомлення необхідності соціальної солідарності, узгодження інтересів — це скоріше бажані цілі або цінності, що існують у свідомості людей, однак ніколи не можуть бути здійснені. Тому поняття факту у світлі соціологізму набуває метафізичного характеру, який показує, що крім фактичного (матеріального) зв'язку між правом і суспільством існує ейдетичний зв'язок.

Іншим варіантом розвитку соціологізму, орієнтованим на вивчення різних модусів сприйняття права, є американська реалістична школа права. Її представники не ставлять своїм завданням пошук об'єктивних структур певних «реальних норм» і обмежуються описом обставин (економічних, расових, релігійних факторів, несвідомих нахилів тощо), що впливають на суддю в момент прийняття рішення [9, с. 684–685]. Хоча реалісти справедливо вказують на конструктивний сумнів як на джерело розвитку законів, відкритим залишається питання про принципи реалізації такого сумніву. На думку Синхі Сурія Пракаша, реалістична теорія «може бути застосована лише там, де судова система не задушена та не залякана законодавчими органами і де взаємодія соціальних сил є достатньо вільною, аби їх можна було науково порівнювати та оцінювати» [10, с. 212].

У цілому, за безперечної наявності значних ідей, слабкими місцями соціологізму є нехтування понадемпіричною стороною права та його ціннісною природою, відсутність самостійної моделі теоретичного обґрунтування своїх принципів (з-поміж методологічних принципів соціологізму є спільні як з юрнатуралістичною, так і з позитивістською парадигмами), а також проста, позбавлена філософсько-правової рефлексії констатація факту зв'язку між дійсно існуючим правом та суспільними відносинами [7, с. 27].

Отже, загальні для класичних типів праворозуміння проблеми та обмеження визначають головні причини становлення нової філософсько-правової парадигми — інтегративного праворозуміння. Мета його — не стільки у простому механічному сполученні досягнень класичних типів праворозуміння, а у створенні «адекватної юриспруденції, яка буде осередком переросміслених простих та незмінних ідей, здатних витримати випробовування інтелектуальною критикою, стати комплексною та суміжною з багатьма правовими філософіями, у кожній з яких міститься чимало істинних доводів та тверджень» [2, с. 58].

Феноменологія виявилась одним із каталізаторів виникнення некласичних ідей у праві. У її межах був запропонований новий методологічний інструментарій та сформоване розуміння соціальної реальності, засноване на принципі інтерсуб'єктивності та вченні про життєвий світ. Говорячи про специфіку впливу феноменології на праворозуміння, С. І. Максимов зазначає: «Цей підхід, що виходить із «внутрішнього досвіду» людини, яка є учасником правового спілкування (комунікації), вимагає ставитись до права як до особливого світу, що здійснюється у певних смислових полях та виражається у певному етосі. Тут відбувається конституювання права із самоочевидностей (презупцій), що приймаються безумовно. Не можна просто запровадити той чи інший закон, довільно змінити систему права —

необхідно вловити та відтворити його смисли, що здійснюються у правовому спілкуванні...» [11, с. 115].

Становлення інтегративного праворозуміння сполучається з розвитком феноменології та досвіду застосування її до дослідження права. Зокрема, метод феноменологічної редукції дозволяє представити правове життя як предмет інтегративного праворозуміння. Принцип інтенціональності задає методологічний напрям розвитку інтегративного праворозуміння. Відповідно до даного принципу правове життя виявляється як предметно-сміслові утворення. Оскільки воно активно формується й спрямовується свідомістю правового суб'єкта, це передбачає осмислення специфіки його дослідження й розробку адекватної методологічної програми. Принцип інтерсуб'єктивності пов'язаний із гносеологічним напрямом розвитку інтегративного праворозуміння, адже слугує здоланню монологізму традиційних типів праворозуміння. Концепція життєвого світу визначає гносеологічний, онтологічний та праксеологічний напрями, оскільки розкриває духовні, інтелектуальні та соціально-історичні передумови правового життя.

Феноменологія, будучи методологічною засадою інтегративного праворозуміння, розширює границі сприйняття права, встановлювані традиційними типами праворозуміння, що дає можливість виходу у царину багатомірного опису права, в якому воно виявляється як дійсний світ права або правове життя.

Феноменологія права пов'язана з інтегративним праворозумінням не тільки тим, що вона заснована на визнанні взаємозалежності класичних типів праворозуміння, а й тим, що пропонує механізм розвитку знання про право з допомогою критичного рефлексивного позиціонування та діалогу між альтернативними традиціями праворозуміння. Виявлення того, що право є джерелом множини інтерпретацій, що прагнуть у своєму послідовному розвитку до інтегративної єдності, передбачає пошук нових шляхів осмислення права.

Єдність тематичного та смислового поля феноменології права та інтегративного праворозуміння не заперечує специфіки першої, яка полягає у тому, що завдання поєднання різних типів праворозуміння в єдине ціле є похідним від головної ідеї феноменології права — «реставрації» феномену права, що приховується за оболонками понять та методів наукового правознавства. Феноменологічний підхід передбачає бачення права як єдиного, цілісного предмета, що перебуває у процесі конституювання смислів та інтенціональних вимірів.

Феноменологія права, так само як і інтегративне праворозуміння, націлене на пошук єдиного, проте не одного смислу права. У підсумку замість претензій на повну істину їм притаманне визнання необхідності комуніка-

тивно-дискурсивного обґрунтування правових принципів і норм. Реалізується ця вимога за рахунок виділення особливої позиції суб'єкта пізнання — позиції учасника правових відносин, який осмислює своє буття у праві.

Феноменологічний заклик «Назад до речей!» в інтегративному праворозумінні виявляється у вимозі з'ясувати та описати суб'єкт, що постійно розвивається, як вихідну засаду праворозуміння. Феноменологічне тлумачення предмета інтегративного праворозуміння показує обмеженість реконструкцій сутності права, які виходять з дисциплінарних обмежень. Вона заперечує продуктивність ідеальних моделей, не зв'язаних з актуальним існуванням людей та правовим досвідом.

У зв'язку з цим вбачається правомірним скористатись феноменологічною редукацією та взяти поняття права «у дужки», замінивши його смисловим корелятом — концептом «правове життя». І згодом, у результаті дескрипції та інтерпретації його характеристик, можна буде виявити відтворений вихідний образ права. Інтегративне праворозуміння слід розкривати через систему уявлень, інтерпретацій структури та процеси правового життя, заснованих на єдності онтологічного та гносеологічного аспектів та об'єктивованих та суб'єктивованих вимірів як відповідних ракурсів феноменологічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин В. В. Классика – неклассика – неоклассика: три эпохи развития науки / В. В. Ильин // Вестн. МГУ. – Сер. № 7. – Философия. – 1993. – № 2. – С. 14–19.
2. Графский В. Г. Интегральная (синтезированная) юриспруденция: актуальный и все еще незавершенный проект / В. Г. Графский // Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 49–64.
3. Луман Н. Тавтология и парадокс в самоописаниях современного общества / Н. Луман // Социо-Логос. Вып. 1. – М. : Прогресс, 1991. – 210 с.
4. Честнов И. Л. Принцип диалога в современной теории права (проблемы правопонимания) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / И. Л. Честнов. – СПб., 2002. – 322 с.
5. Честнов И. Л. Диалогичность правовой реальности [Электронный ресурс] / И. Л. Честнов. – Режим доступа: <http://polit.mezhdunarodnik.ru/art.php3?rub=361&id=13361>.
6. Берман Г. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Берман ; пер. с англ. – М. : Инфра-М, Норма, 1998. – 622 с.
7. Алексеев Н. Н. Основы философии права / Н. Н. Алексеев. – СПб. : Лань, 1999. – 251 с.
8. Иеринг Р. Борьба за право / Р. Иеринг ; пер. с нем. – М. : Феникс, 1991. – 63 с.
9. Антология мировой правовой мысли: в 5 т. – Т. III. Европа. Америка: XVII–XX вв. – М. : Мысль, 1999. – 829 с.

10. Сурия Пракша Синха. Юриспруденция. Философия права / Сурия Пракша Синха. – М. : Издат. центр «Academia», 1996. – 320 с.
11. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография / С. И. Максимов. – Харьков : Право, 2002. – 327 с.

ИНТЕГРАТИВНОЕ ПРАВОПОНИМАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОГО ПОСТИЖЕНИЯ ПРАВА

Коваленко И. И.

Статья посвящена анализу развития философско-правовой рефлексии в условиях кризиса рационалистической парадигмы и появления неклассических типов правопонимания. Выделены тенденции развития классических и неклассических теорий в контексте корреляции между типами рациональности, типами правопонимания та соответствующей им методологии. Показан эвристический потенциал интегративного правопонимания, обусловленного феноменологической методологией исследования права.

Ключевые слова: классические и неклассические типы правопонимания, интегральная концепция права, феноменология.

INTEGRATIVE UNDERSTANDING OF LAW IN THE CONTEXT OF A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF LAW

Kovalenko I. I.

Fundamental changes in views about rationality gave impetus to the development of non-classical concepts of law and a radical critique of classical theories and doctrines. Changes in the perception of the legal reality touched on the nature of public participation in the law. This was manifested in the expansion of the free scope of discussion to the law and legal decisions in the active transformation of the sphere of protection of private life of the individual, especially in terms of protection from possible harmful use and information, etc.

Analysis of trends in the development of the jurisprudence of the last decades indicates the presence of a kind of Renaissance and humanism: human (personality) is the purpose of legal research. The result of a renewed understanding of the law was, in particular, the development of subjective rights. Appeared extremely ontological categories «legal life», «legal communication, legal dialogue», «legislating». Observed enrichment of traditional approaches ideas of philosophical phenomenology, existentialism and hermeneutics. Lawyers strive to establish a correlation between the types of rationality, the types of legal thinking and the corresponding methodology. The classic type of scientific rationality formed three main theoretical ways of understanding law and the methodology of positivism, jusnaturalism and sociology. Non-classical type of rationality associated with the development of the integrative type of understanding of law. Postclassical rationality in-

volves the specification of integrative understanding of law with the use of synergists, hermeneutics and communication theory. The dissemination of the principles of non-classical rationality in the theory of law should be considered as one of the foundations of modern versions of integrative understanding of law.

The significant potential of modern developments in the field of integrative conceptualization of legal thinking can be reduced to the following typology: 1) integrative understanding is intended to provide a universal definition of law, which is a compilation of different methodological approaches; 2) integrative legal thinking should be the result of a synthesis of the methodology of law with natural, technical and social Sciences; 3) integrative legal thinking should be the result of the integral law designed to evaluate promising areas of law, to overcome the disunity of the sections of legal knowledge, and organize the most effective ways of attracting to him.

Goal of legal thinking: the creation of adequate modern jurisprudence. This thinking is based on phenomenological philosophy, in particular, on the principle intersub ktelnet, nancholas. Legal life is understood as a domain-conceptual education. The concept of life world determines the epistemological, ontological and praxiological direction. Phenomenology and integrative understanding of the right push the boundaries of comprehension of the law and giving the opportunity to enter into the area of multidimensional descriptions of law.

Key words: *classical and non-classical types of understanding of law, the integrated concept of law, phenomenology.*

УДК 340.12

Ю. В. Мелякова, кандидат філософських наук

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ПРАВА

Сучасна тенденція інтеграції України на Захід потребує парадигмального визначення глобалізованого права у філософському аспекті. Транснаціональний характер відносин у сфері економіки, фінансів, політики, інформації вимагає правової регуляції на засадах діалогу. Філософська рефлексія виявляє і констатує певні природні властивості глобалізованого права, його моральний, комунікативний, надісторичний характер, що виключає будь-які форми пріоритетності й домінантності учасників світової системи права, а, як наслідок, змушує визнати глобалізоване право лише ідеальною сутністю.